

НЕКИ АСПЕКТИ СТАЊА, ПРОБЛЕМИ
И МОГУЋА РЕШЕЊА У СИСТЕМУ
НАУКА ОДБРАНЕ*Спасоје Мучибабић***Милан Бјелица***

Генералштаб Војске Србије

*Стеван Сикимић****Министарство одбране Републике Србије,
Војномедицинска академија

У научним и стручним круговима у Војсци постоје различита мишљења о системности војне науке и критеријумима класификације, као и о њеном месту у научним областима и наукама у друштву.

У првом делу рада приказан је развој наука одбране кроз историју, са тежиштем на одређењу њеног садржаја, класификацији и основним обележјима.

Садашње место наука одбране у друштву, усклађено са најновијим законским одредбама у високошколском образовању у друштву, презентовано је у другом делу.

Трећи део обрађује основне садржаје наука одбране и указује на могућност побољшања.

Предлози за ново одређење наука одбране у систему наука у друштву, као и комплексније одређење садржаја, дати су у четвртм делу, а закључак и предлози у петом делу.

Кључне речи: *систем, науке одбране, војне науке, проблеми, решења*

Увод

Интензиван развој војних наука кроз историју најбоље одсликава живот на овим просторима кроз векове. Ратна вештина може се пратити у Србији врло конкретно, од владавине цара Душана, па до почетка 19. века са извесним прекидима, а после тога до данас у континуитету.

* Проф. др Спасоје Мучибабић је генерал у пензији и професор Универзитета одбране у Београду и Универзитета у Београду.

** Генерал-потпуковник Милан Бјелица, milan.bjelica@mod.gov.rs

*** Пуковник др Стеван Сикимић је пнеумофизиолог у ВМА.

Желећи да обезбеде потребан број стручног кадра за своју војску, а тиме и виши ниво војних знања, српски војни и државни врх од почетка 19. века предузимао је велики број мера, међу којима значајно место заузима војно школство у земљи, усавршавање, односно школовање српских официра у иностранству, ради сагледавања утицаја стране војне мисли на праксе и на војну мисао модерне српске државе и повезаност војне мисли са научним и школским установама у земљи.

У том периоду Србија је у иностранству школовала 55 својих официра, а како су међу њима и тројица који су се школовали у две државе (генерал Димитрије Ђурић у Немачкој и Русији, генерал Петар Топаловић у Немачкој и Француској), ради потпуне статистике прихваћен је број од 58 официра. Од Срба који су школовани у страним војним школама један је постао краљ, двојица војводе, тридесетдеветорица генерали, дванаесторица пуковници и један потпуковник.

У периоду модерне српске државе српски официри су се школовали у пет држава: Немачкој, Аустрији, Француској, Русији и Белгији. Уколико се посматра целокупан период, у Белгији су се школовала четири официра, у Немачкој 13, Аустрији 12, Француској 15 и у Русији 14 официра.

Посматрано по периодима развоја српске државе, до српско-турских ратова у иностранству су школована 33 официра, од тих ратова до мајског преврата 19, а после преврата шест официра. До ратова 1876/78. године највише српских официра школовано је у Немачкој – 12, а следе Аустрија и Француска где се школовало по седам, у Русији четири и у Белгији три српска официра. После српско-турских ратова, до преврата 1903, српски официри упућивани су на школовање, најчешће у Русију (десет), а затим у Аустрију (пет), Француску (два) и у Немачку и Белгију (по један официр). После смене династија на српском престолу, 1903. године, на школовање је упућено шест српских официра – сви и Француску.

Дакле, може се закључити да је највећи број српских официра школован у иностранству у периоду до ратова 1876/78. године (33, односно један годишње), а временом је тај број опадао (од ратова до Мајског преврата 19 официра, односно 0,8 годишње, и после преврата шест официра, односно 0,7 годишње). Основни разлог сигурно треба тражити у развоју војних школа у Србији (Артиљеријска школа¹ основана је 1850, а Војна академија 1880. године).

Број српских официра школованих у иностранству релативно је уједначен у односу на државе у којима су се усавршавали. При томе је до српско-турских ратова највише официра школовано на немачком говорном подручју, те је стога и присутан утицај војне мисли Немачке и Аустрије. Релативно захладнели односи са Аустријом после 1878, због одлука Берлинског конгреса, узроковали су да се крајем 19. века више српских официра школује у Русији. Утицај француске културе и начи-

¹ Из историје ратне вештине, период 1920–2000, Београд, 2000.

на мишљења који је овладао Србијом после 1903. године довео је до тога да су и српски официри школовани искључиво у Француској, па су и они у српску војну мисао уносили француску ратну вештину. Може се закључити да до српско-турских ратова доминира аустро-немачки, затим до преврата 1903. године руски, а после тога француски утицај.

Српски официри који су школовани у иностранству достигли су своју пуну афирмацију после повратка у земљу, као ствараоци војне мисли или обављајући најодговорније дужности у српској војсци.

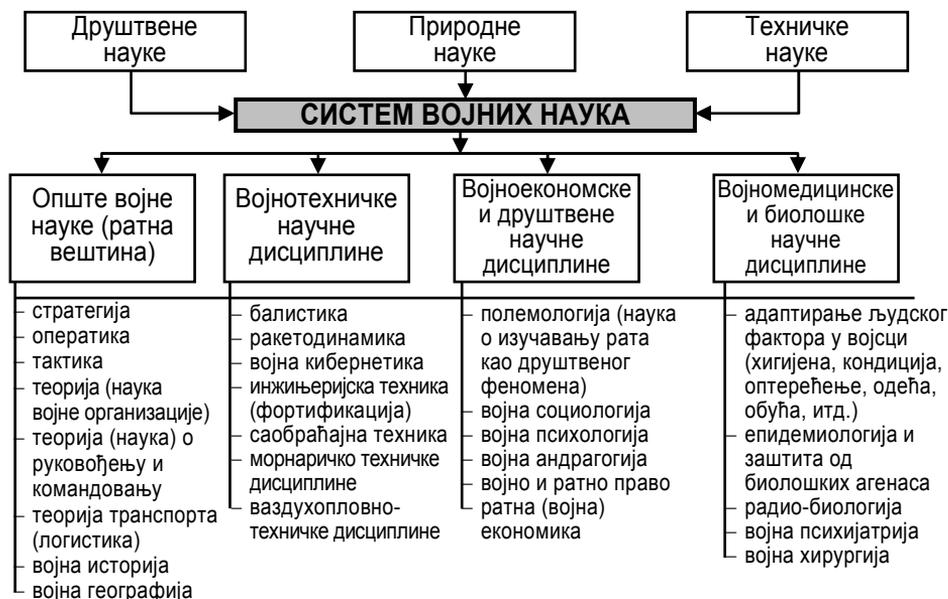
Колико је српско војно школство било квалитетно говори чињеница да се велики број најистакнутијих српских војних мислилаца (Јован Драгашевић, Јован Мишковић, Јован Анђелковић, Петар Пешић, Радован Милетић, Живко Павловић...) није школовао у иностранству, али је њихов утицај на ратну вештину значајан.

Први озбиљнији покушаји да се војне науке класификују учињени су на Првом симпозијуму о војној науци код нас, који је одржан 1970. године коме је присуствовао први аутор овог рада генерал Мучибабић, јер су позвана прва тројица у рангу 23. класе која је те године завршила ВА КоВ (Мучибабић Спасоје, Терзић Златоје и Перовић Божидар). На њему је учествовао велики број научних радника (академика, професора, доктора наука и истакнутих руководилаца) из разних научних области. Они су, са око 60 реферата, расправљали о три општа проблема војне науке. Први се односио на појам, предмет и метод војне науке; други на класификацију и трећи на поделу и садржај ратне вештине као науке.

На Симпозијуму је, без сумње, изнето низ идеја за ваљану анализу, дефинитивну експликацију и законску регулативу даљег развоја војне науке. Први симпозијум има историјску вредност, али је показао и „дечије болести“ почетка новог схватања које су се огледале у немогућности усаглашавања ставова по три општа проблема о којима се дискутовало. Узроци тога били су бројни, али је основни узрок произлазио из тога што су се научни радници на Симпозијуму залагали за афирмацију своје научне области. У односу на научне области, учесници симпозијума груписали су се око три идеје. Прву идеју заступали су представници окупљени око ратне вештине, другу – представници других војно оријентисаних научних дисциплина и трећу – представници наука у друштву ван војске. Између прве две групе појавила су се очигледна неслагања. Представници прве идеје су, углавном, глорификовали ратну вештину, а све друге научне дисциплине које се баве проблемом рата и оружане борбе сматрали су за саставни део својих матичних наука. Представници друге групе су фаворизовали војно оријентисане научне дисциплине као равноправне науке у систему војних наука који је, према њиховом мишљењу, требало неоспорно формирати. Представници наука из система ван војске чинили су неутралну групу која је била по ставовима блиска ратној вештини, аргументовано указујући на чињеницу да нема других војних наука сем ратне вештине, односно њених научних дисциплина – стратегије, оператике и тактике. Све друге војно оријентисане научне

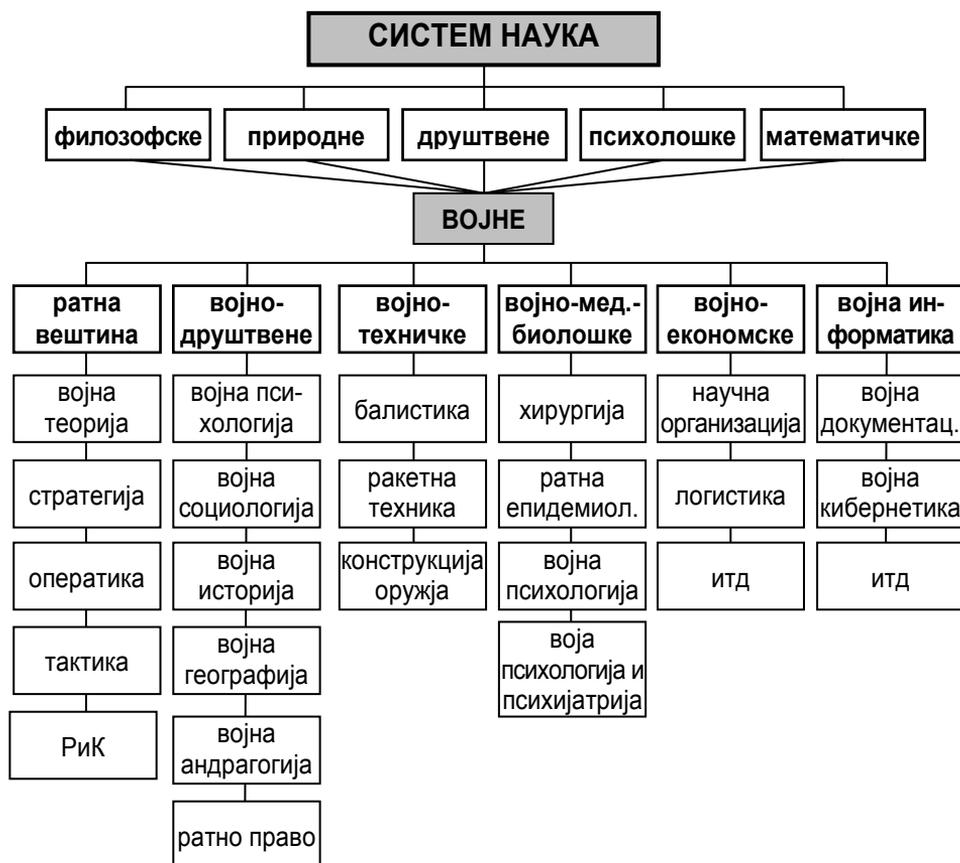
дисциплине, према њиховом мишљењу, саставни су део матичних наука у друштву, па их је због тога потребно прикључити другим наукама. Са методолошког становишта ти ставови имају највећу вредност управо због тога што су непристрасни, односно што се иза њихових ставова не налазе интереси појединца и одређених група. Потпунија анализа може се извршити анализом реферата појединих учесника Симпозијума, представника наведених група – односно научних области.

Као један од резултата произашла је класификација војних наука (слика 1). Њеном анализом овде се не можемо бавити, али истичемо њен велики значај, што је први пут на једном месту дат систем војних наука.

Слика 1 – Класификација војних наука на Првом симпозијуму о војној науци

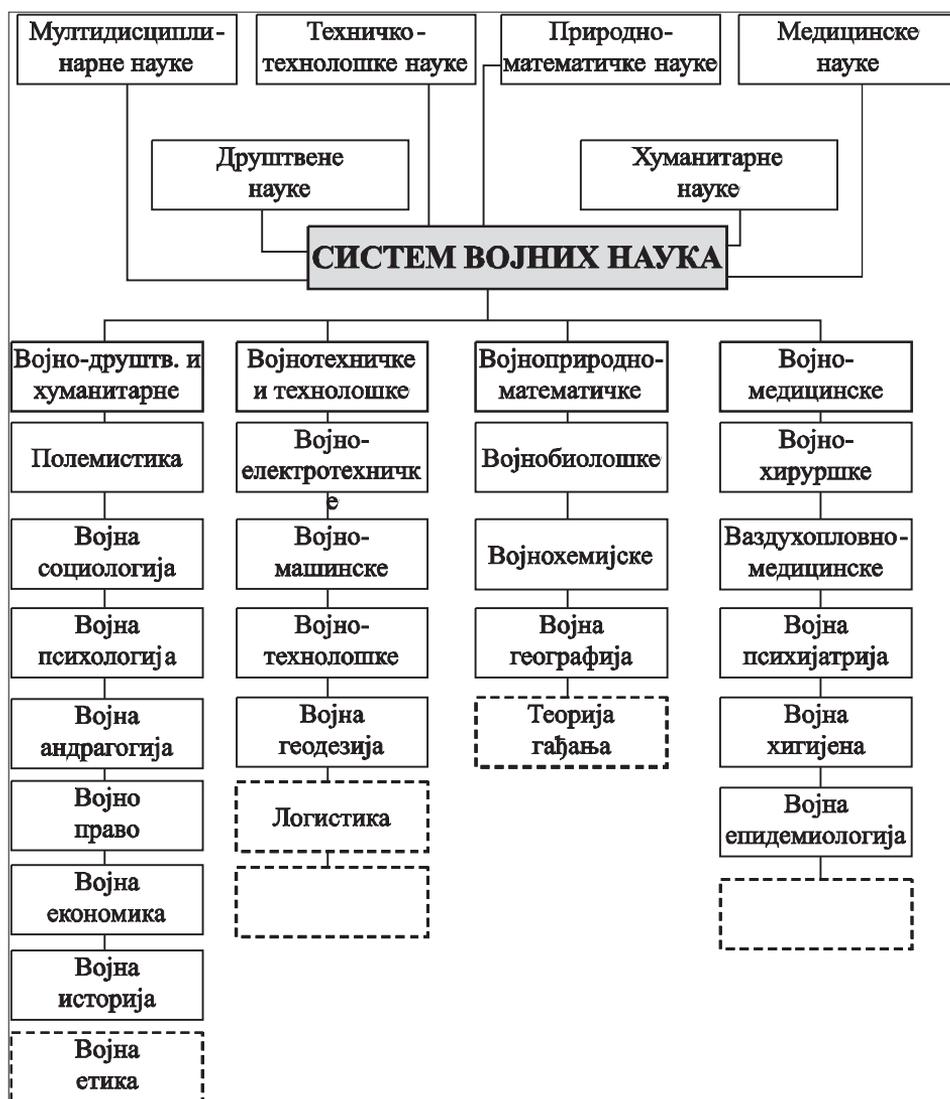
Између два симпозијума било је више покушаја изградње система војних наука, од којих наводимо (слика 2) резултат генерал-мајора Стеве Илића.

Слика 2 – Једна варијанта класификације система војних наука између два симпозијума (резултат генерал-мајора Стеве Илића)

У том периоду ратна вештина је само прва међу једнакима, што би могло бити предмет неког детаљнијег истраживања. Један од важних проблема, који није довољно анализиран, јесте велика децентрализација која је кочила даља квалитетна и брза кретања.

На Симпозијуму војних наука 1997. године (СИМВОН 97), чији је организатор био Институт ратне вештине, предложена је класификација приказана на слици 3.

Слика 3 – Класификација војних наука на Другом симпозијуму о војној науци

Класификација Сектора за школство и научну делатност, коју је предложила Прва управа, у том периоду и све до 2001. године учинила је пуно на разрешењу насталих проблема у домену класификације и повезаности са науком у друштву. Резултат једног великог пројекта истраживања даљег развоја школства била је студија која војну науку види тако да ратна вештина мора бити централна (сл. 4). Та кла-

сификација операционализована је и формацијом, а катедре стратегије, оператике и тактике биле су у жижи надлежности и одговорности у домену наставе и НИР-а и формације. Начелници су били генерали – проф. др. Милинко Стишовић на Катедри стратегије, проф. др. Спасоје Мучибабић, дипл. инж., на Катедри оператике и генерал Иван Барлов на Катедри тактике.

Основни носиоци НИР-а постале су катедре и почеле да интензивније раде на том задатку. Катедра оператике организовала је Симпозијум 2004. године под називом „Теоријски и практични аспекти савремених операција“.

Слика 4 – Класификација војних наука по Студији о развоју школства

Институт ратне вештине 2001. године организује Симпозијум на тему „Научна изграђеност и чиниоци војне стратегије“. Истовремено се прате и актуелна збивања у свету и код нас. Институт ратне вештине 2001. године организује расправу – конференцију „Цивилна контрола ОС“, под руководством начелника, пуковника проф. др Радована Илића.

Успоставља се непосредна и плодна сарадња са високообразовним установама, универзитетима СРЈ, где се посебно истиче сарадња са Београдским универзитетом. После 100 година покреће се питање чвршће сарадње са Српском академијом наука и уметности (САНУ) и успоставља директна сарадња за коју је била одговорна Школа националне одбране. Као резултат тога, 2004. године припрема се, организује и изводи, заједно САНУ и ШНО – Војна академија, Симпозијум „Мисао и дело ђенерала – академика Јована Мишковића“, после чега је публикован Зборник радова. Председник програмског одбора био је академик Никола Хајдин, председник САНУ, а председник организационог одбора био је генерал-мајор проф. др Спасоје Мучибабић, начелник Школе националне одбране.

Садашње место наука одбране у систему наука у друштву

После опредељења Републике Србије да потпише Болонску декларацију и приступи акредитацији високошколских установа, усвајањем Закона о високом образовању, одређена су три главна одговорна субјекта за примену тог закона: Национални савет за војно образовање, Комисија за акредитацију и проверу квалитета и Министарство просвете. Конституисана је Конференција универзитета Србије (КО-НУС) и Конференција виших (касније високих) школа на чије предлоге је Народна скупштина Републике Србије изабрала Национални савет, који је по предлогу КО-НУС-а изабрао чланове Комисије за акредитацију и проверу квалитета.

Све науке су сврстане у пет поља и групу интердисциплинарних научних области или ИМТ (интердисциплинарне, мултидисциплинарне и трансдисциплинарне), којој припадају науке одбране (слика 5).

Слика 5 – Класификација наука у Србији усклађена са акредитацијом у високом образовању

Катедра Руковођења и командовања добија знатно на значају, јер се у њену надлежност укључује методологија и право у оквиру којег се посебно развија хуманитарно право.

Катедра логистике је носилац образовања и НИР-а у области војнотехничких, војно-економских наука, војне информатике и геодезије. Образовање санитетског и ветеринарског кадра и кадра грађевинске службе врши се на цивилним факултетима, а санитетски кадар се усавршава (специјалистичко школовање и докторати) на ВМА.

Основни садржаји система наука одбране

Науке одбране чине (слика 6): стратегија, оператика, тактика, менаџмент и логистика у одбрани.

Слика 6 – Науке одбране – садашње стање

Највише промена било је у менаџменту и логистици. Сматрамо да менаџмент и бизнис, као научна област, није најбоље решење и зато ће бити посебно образложено функционисање менаџмента у одбрани и командовању.

Акредитацијом Војне академије, као високошколске установе, уведени су нови називи студијских програма: војномашинско инжењерство, војноелектронско инжењерство и војнохемијско инжењерство, који се обједињавају у називу одбрамбене технологије.

Област војномедицинских наука задржава статус инхерентних наука које су везане за науке одбране искључиво према објекту истраживања (слика 7), а у свему другом се ослањају на своју матичну науку – медицинске науке.

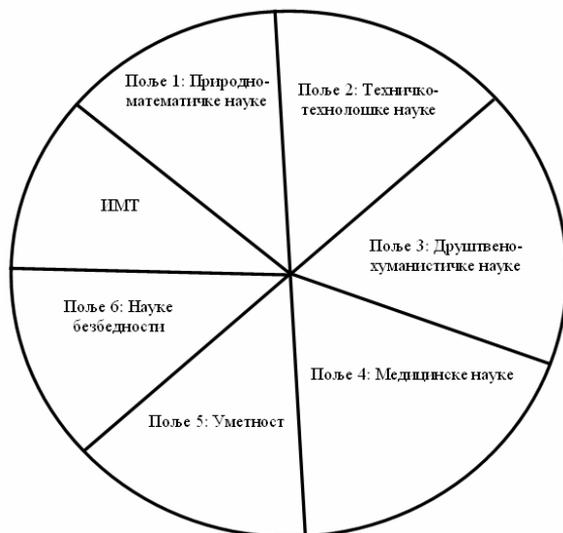

Слика 7 – Војномедицинске науке

У овом периоду војномедицинске науке добијају на значају, па Управа за здравство постаје самостална у оквиру Министарства одбране, а логистичке функције су дефинисане, и то: општа логистика, снабдевање, одржавање, транспорт, здравство и инфраструктура.

Предлог новог одређења наука одбране у систему наука у друштву и његовог садржаја

Имајући у виду буран развој наука у области безбедности, као и њихову актуелност, предлагемо увођење новог – шестог поља у оквиру наука у друштву – науке безбедности (слика 8).

Слика 8 – Предлог нове класификације наука у друштву

Садржај поља наука безбедности (слика 9) јесу:

- науке одбране,
- полицијске науке (унутрашња безбедност),
- науке људске безбедности (појединачна и социјална) и
- науке еколошке безбедности.

Слика 9 – Садржај наука безбедности

Науке одбране (слика 10) јесу:

- стратегија,
- оператика,
- тактика,
- менаџмент у одбрани и командовање,
- логистика одбране и
- војномедицинске (здравствене) науке.

Слика 10 – Науке одбране

Пошто је највећа промена настала у области менаџмента, где се предлаже да менаџмент и бизнис буду менаџмент у одбрани, сматрамо за потребно да се то и посебно обради, полазећи од:

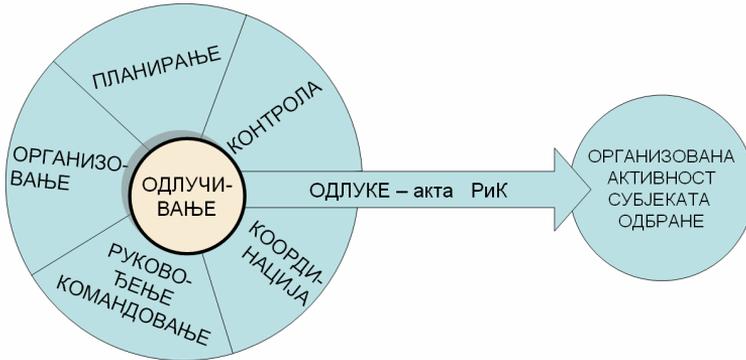
- мисија Војске (одбрана републике Србије од војних изазова, ризика и претњи безбедности; учешће у изградњи и очувању мира у региону и свету и подршка цивилним властима у супротстављању невојним претњама безбедности);

- задатака (одвраћање од оружаног угрожавања, одбрана територије, одбрана ваздушног простора, учешће у међународној војној сарадњи, учешће у мировним операцијама, учешће у систему колективне одбране, подршка цивилним властима у супротстављању тероризму и организованом криминалу и подршка цивилним властима у случају природних непогода, индустријских и других несрећа и епидемија) и

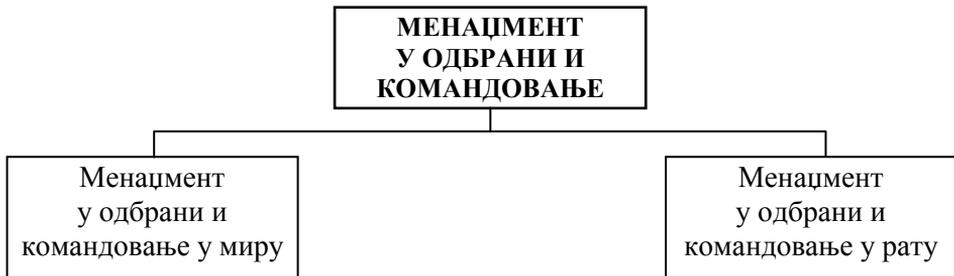
- активности кризног менаџмента, може се доћи до јасног дефинисања менаџмента у одбрани и његовог садржаја.

Менаџмент у одбрани и командовање

Менаџмент у одбрани и командовање је теорија и пракса (наука и вештина), овлашћена група људи и процес у којем се припремају, организују и изводе активности ради ефективног остваривања циљева система одбране.

Слика 11 – Основни процеси у менаџменту у одбрани

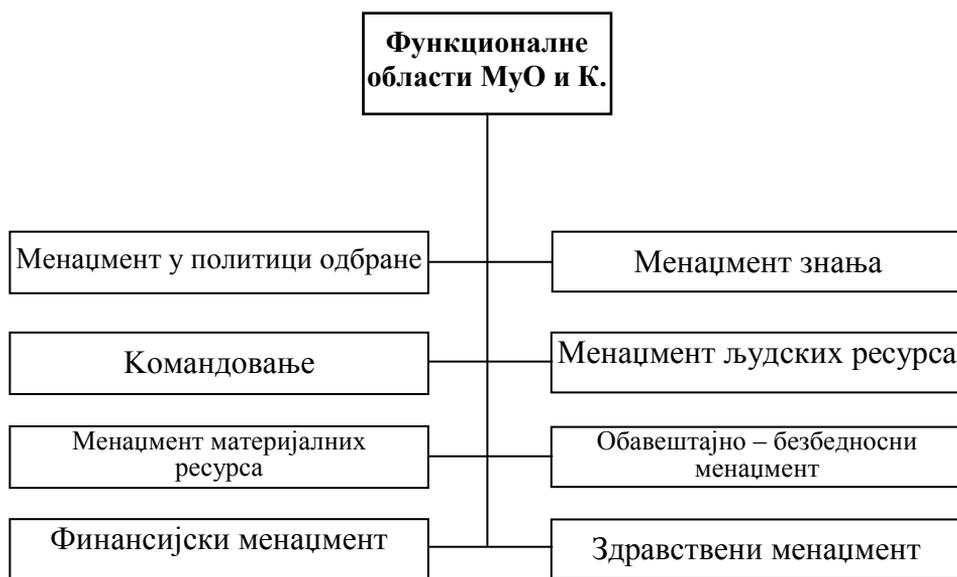
Слика 12 – Класификација

Менаџмент у одбрани и командовање у миру је део МуО који чини теорија и пракса (наука и вештина), овлашћена група људи и процес у којем се припремају, организују и изводе активности ради ефективне изградње поузданог партнерства и сарадње у обликовању повољног безбедносног окружења и одвраћања системом одбране у миру и рату.

Менаџмент у одбрани и командовање у рату је део МуО који чини теорија и пракса (наука и вештина), овлашћена група људи и процес у којем се припремају, организују и изводе активности ради ефективног одговора одлучном одбраном свих субјеката одбране државе сопственим снагама и уз помоћ партнера, савезника и пријатељских држава.

Слика 13 – Подела менаџмента у одбрани према хијерархијском принципу из домена вештине

Слика 14 – Функционалне области менаџмента у одбрани

Слика 15 – Подела менаџмента у одбрани и командовања према критеријуму времена реализације активности

Међусобни односи управљања, руковођења и командовања

За све три врсте усмеравања организационих система (управљање, руковођење и командовање) заједничко је одлучивање.

Разлике у начину одлучивања представљају основне разлике између те три организацијске функције. Постоје управљачке, руководилачке и командантске одлуке. Управљачке одлуке доносе тела за управљање – управљачки подсистеми, и оне су претежно системског значаја. Одлуке доносе представнички органи гласањем (јавним или тајним), простом већином, апсолутном већином или консензусом. Одлуке од виталног значаја за цео систем доносе се непосредним гласањем свих чланова организационог система и референдумом. Управљачка тела за одлучивање у организационим системима су скупштине, парламенти, конгреси, савети, већа и други органи. Управљачке одлуке спроводи руковођење. Оно доноси руководилачке одлуке. Циљ руководилачких одлука је да се спроведу управљачке одлуке. Руководилачка овлашћења у доношењу одлука лимитирана су управљачким одлукама. За свој рад руковођење полаже рачуне управљању и у његовој је служби.

Управљање и руковођење су у тесној интеракцији. Често, решења за управљачке одлуке припрема и предлаже руковођење. Понекад управљање може да даје толика овлашћења руковођењу да и само управљање буде угрожено. Када руковођење преузме прерогативе управљања, оно поприма карактеристике командовања. Да би доносила квалитетне одлуке управљачка тела за одлучивање морају да располажу валидним информацијама. У доношењу тих одлука у државним управљачким подсистемима велику улогу имају: партијска већина, лоби, разне ложе и други начини борбе за гласове. При доношењу управљачких одлука у државним управљачким подсистемима у међународној заједници велику улогу имају економска и технолошка зависност, притисци, цене, медијско представљање и стварање међународног јавног мњења. У командовању, као специфичном начину усмеравања војноорганизационих подсистема у борбеним дејствима, карактеристичан је начин доношења и спровођења одлука.

У командовању се руководилац подређеног система, према руководилачкој одлуци, односи као према управљачкој одлуци. Руководилац подређеног система доноси одлуку са циљем да оствари циљ руководилачке одлуке надређеног система. За свој рад на реализацији циља руководилачке одлуке надређеног система, руководилац подређеног система одговара руководиоцу надређеног система. Као организациона функција усмеравања система ка остварењу циља командовање је најстарије и датира од почетка стварања првих војних формација. Када би се командовање, као специфичан начин усмеравања војноорганизационих подсистема у борбеним дејствима, користило само у борбеним дејствима, тада би многе дилеме биле отклоњене. Међутим, није тако. Командовања има и ван борбених дејстава, али не свуда. У свим војноорганизационим подсистемима, на чијем се челу налазе начелници, директори, управници и они који имају тела за управљање, као што су савети, већа и др., не командује се већ управља и руководи.

Закључак и предлози

У раду је приказан хронолошки развој наука одбране кроз историју и приказан је њихов континуитет.

Од последњег симпозијума начињен је квалитетно нови искорак, јер је први пут одређено место наука одбране у систему наука у друштву, који има пет поља (природно-математичко, техничко-технолошко, друштвено-хуманистичко, медицинско и уметност) и научну област ИМТ, којој припадају науке одбране и тако су акредитоване. За то су најзаслужнији професори и научници ВА, ВМА и Национални савет за високо образовање, на челу са председницом проф. др Вером Дондур, што мора бити записано у историји наука одбране.

Формирањем универзитета и централизацијом војног школства у садржајном и организацијском начињен је велики напредак, посебно у домену ортодоксних наука одбране (војне науке – ратне вештине). На унутрашњем плану извршена је централизација у високим школама, а на спољном – универзитетском отпочеле су припреме за интеграцију у високошколски образовни и научни систем – до САНУ.

Због важности Санитетске службе уочава се потреба за већом повезаношћу и интеграцијом у едукацији између ВА и ВМА.

Ауториовог рада предлажу да се:

1. од научника који су присуствовали симпозијуму о наукама одбране формира петочлани тим који би дефинисао закључке и задатке, са тежиштем на одређењу садржаја наука одбране и предлогу адекватног места у систему наука у друштву;

2. размотри могућност формирања шестог поља – науке безбедности које би чиниле: науке одбране (спољна безбедност), полицијске науке (унутрашња безбедност), науке људске безбедности (појединачна и социјална) и науке еколошке безбедности и тај предлог упутити Националном савету за високо образовање.

3. систем наука одбране садржајно прошири, како би га чиниле следеће матичне науке:

- стратегија,
- оператика,

- тактика,
- менаџмент у одбрани и командовање,
- логистика у одбрани и
- медицинске науке у одбрани (војномедицинске науке).

4. формира предлог да се науке одбране укључе у САНУ, размотри га и усвоји Научно-наставно веће Војне академије и упутити Председништву САНУ.

Литература

1. Сакан, М.: *Војне науке*, Београд, 2003.
2. Ковач, М., Форца, Б.: *Историја ратне вештине, период 1920–2000*, Београд, 2000.
3. Логин, В.: *Диалектика военно-исторического исследования*, Москва, 1979.
4. Михалев, С.: *Военная стратегия: подготовки и ведение войн нового и новейшего времени*, Москва, 2003.
5. Криворов, И.: „Гранични карактер војноисторијске науке“, *Војноисторијски гласник*, 1–2/1996.
6. Киари, Б.: „Војна историја: сазнање и пракса једне научне дисциплине у Немачкој“, *Војноисторијски гласник*, 1–2/2004.
7. Ферстер, С.: „О војној историји данас“, приредили Венцеслав Глишић и Далибор Денда, *Војноисторијски гласник*, 1–2/2007.
8. Стојковић, А.: „Прилог шематизацији класификације наше војне науке“, *Војна наука*, Зборник радова са симпозијума одржаног 1970. године, Београд 1971.
9. Самоловчев, Б.: *Теоријске основе војног васпитања и образовања*, Београд, 1972.
10. Мучибабић, С.: *Одлучивање у конфликтним ситуацијама*, ВИЗ, Београд, 2003.
11. Група аутора: *Менаџмент (Handbook of Management)*, ФОН, Београд, 1996.
12. Јовановић, П., Живковић, Д., Јовановић, Ф.: *Менаџмент и пројектни менаџмент*, Висока школа за пројектни менаџмент, Београд, 2008.
13. Мучибабић, С., Субошић, Д.: *Систематизација менаџмента у безбедности и одбрани*, VII скуп привредника и научника, Београд, 2009.